

ЕТНОТЕКСТУАЛЬНІСТЬ І ПЕРЕКЛАД

Ірина Одрехівська

*Лондонський університет,
вул. Тавітон, 16, м. Лондон, Англія WC1H0BW
i.odrekhivska@ucl.ac.uk*

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, м. Львів, Україна, 79000
iryna.odrekhivska@lnu.edu.ua*

Мета статті – обґрунтувати поняття “етнотекстуальність” як окремий тип текстової референційності та рефлексивності й дослідити динаміку репрезентації “етнотекстуальності” у перекладі. Враховуючи тенденції етнокультурної нейтралізації (Л. Венуті) в іншомовних інтерпретаціях, окреслено основні редакторсько-видавничі підходи до перекладу, що сприяють актуалізації етноспецифіки вихідного тексту. Відповідно етнотекстуальність розглянуто як властивість тексту, що відображає глибинний зв’язок з етнокультурним світосприйняттям, незалежно від жанрової приналежності тексту чи навіть первинної мети його створення. З’ясовано, що етнотекстуальність актуалізує етнічну ідентичність, ментальність, міфологеми, систему цінностей певної спільноти через мовні, сюжетні, символічні та інтертекстуальні засоби. Розширено розуміння етнотекстуальності як якора пам’яті в тексті і доведено, що переклад тоді набуває нового статусу – акту “мнемонічного посередництва” (Л. Бонд). Переклад постає як “мнемонічний архів”, а перекладач і редактор – як дієвці, що формують способи історизації етнотекстуального змісту.

Ключові слова: етнотекст, етнотекстуальність, інтертекстуальність, етнолінгвістика, етнографізм, переклад, перекладознавство, теорія перекладу.

Вступ. Питання взаємозв’язку мови, культури та ідентичності вже протягом десятиліть залишаються у фокусі гуманітарних досліджень. Водночас етнолінгвістичні студії та етнічний ракурс у дискурс-аналізі нерідко опинялися на периферії наукової уваги – насамперед через осторогу перед методологічним есенціалізмом і ризиком редукціонізму. Проте в умовах новітньої глобальної поляризації, посилення етноцентричних наративів та практик культурного ізоляціонізму постає нагальна потреба повернутися до цих питань, особливо у контексті епістемічної справедливості й деколоніального мислення.

У цьому контексті введені поняття “етнограмотність” (*ethnoliteracy*, за Б. Рамірез Арістісабалем) [13, с. 33] та “етнокультурна компетентність” (*ethnocultural competence*, за О. Селівановою) [6, с. 3] акцентують на здатності суб’єкта – читача, автора чи перекладача – орієнтуватися в семіотичному просторі культурно маркованих

смислів, а також на необхідності критичного розуміння етнокультурних кодів¹, які структурно й семантично визначають текст. Відповідно особливої актуальності набуває концептуалізація “етнотексту” як аналітичної категорії. Етнотекст постає як простір взаємодії дискурсивних репрезентацій етноїдентичності, колективного досвіду та наративної пам’яті, що вимагає не лише лінгвістичної, а й культурологічної та етичної “чутливості” в процесі інтерпретації. З огляду на це Д. Ерасма вводить поняття “рефлексивної текстуальності”, що передбачає не лише контекстуалізацію тексту (відчитування тексту через контекст його творення), але й текстуалізацію контексту, тобто інтеграцію контексту в текст [9, с. 45].

Отже, **мета** статті – зробити наступний крок та обґрунтувати поняття “етнотекстуальності” як окремого типу текстової референційності та рефлексивності й дослідити динаміку репрезентації “етнотекстуальності” у перекладацькому процесі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ще у фундаментальній праці 1984 р. “L’épreuve de l’étranger: Culture et traduction dans l’Allemagne romantique” (“Чужий досвід: культура і переклад в Німеччині епохи Романтизму”) А. Берман критично оцінював практику “етноцентричних перекладів”, які деформують чужомовні тексти, асимілюючи їх до цільових мов, культур та їхніх норм [7]. Окрім Л. Венугі, який послідовно підтримував погляди А. Бермана та гостро виступав проти тенденції “етнокультурної нейтралізації” у власній концепції культурної політики перекладу [16, с. 208–209], в західній академії здебільшого уникали розгляду етнічних рамок перекладацької медіації. Можливо, це було зумовлено власним колонізаторським минулим, що піддавало сумніву етичність такого аналізу.

Наприклад, для розуміння цього контексту варто звернутися до визначень, запропонованих М. Л. Пратт у знаковій статті 1991 року “Arts of the Contact Zone” (“Мистецтво контактної зони”), тобто на початку постколоніального повороту в гуманітаристиці. Вона розмежовує етнографічні та автоетнографічні тексти: “Автоетнографічний текст – це текст, у якому суб’єкти прагнуть описати самих себе у спосіб, що вступає в діалог із тими репрезентаціями, які були створені про них іншими. Якщо етнографічними вважаються тексти, в яких європейські метрополійні суб’єкти репрезентують своїх “інших” (зазвичай – підкорених), то автоетнографічні тексти – це репрезентації, які ці “визначені іншими” суб’єкти створюють у відповідь” (*переклад* – І. О.) [12, с. 35]. Іншими словами, за останні два десятиліття спостерігаємо радше зміну парадигми в бік автоетнографізму, коли представники тих культур, які раніше були об’єктом колоніального або імперського погляду, отримали інструмент для саморепрезентації та почали активно діалогувати з тими репрезентаціями, які були про них створені, тим самим конструюючи нав’язані ідентичності та відновлюючи власну суб’єктність.

¹ У цій статті вживаємо терміни “культурний код”, “етнокультурний код”, “етноїдентичний код”, “ціннісний код” взаємозамінно, хоча варто зазначити, що кожне з цих понять має власні акценти і відтінки значення: “культурний код” є найширшим, “етнокультурний” та “етноїдентичний код” пов’язані з ідентичністю та традиціями певної етноспільноти, тоді як “ціннісний код” стосується насамперед системи базових орієнтирів і світоглядних пріоритетів.

Невипадково, що в українських студіях тема етнокультури у перекладі та лінгвістиці стала однією з ключових: стрижнева перекладознавча праця Р. Зорівчак “Реалія і переклад” (1989), довідники “Українська минувшина” за ред. С. Головка (1994) та “Знаки української етнокультури” В. Жайворонка (2006), розвідки Ф. Бацевича про напрям етносеміотики та напрацювання О. Селіванової (2008) і Н. Шарманової (2015) з питань етнолінгвістики, а також дисертація У. Головач “Етномовний компонент поетичного тексту давньогрецької трагедії як перекладознавча проблема” (2003) закладають міцну основу для подальших розробок.

Методологія досліджень. Статтю побудовано на двох взаємопов’язаних методологічних вимірах із урахуванням загальнонаукових методів аналізу, синтезу та моделювання. По-перше, здійснено *метатеоретичний огляд* ключових підходів до осмислення етнотексту та запропоновано нову концептуалізацію етнотекстуальності як окремої категорії текстового аналізу та форми культурно зумовленої референційності. Вихідною аналітичною рамкою виступає типологія транстекстуальних зв’язків, розроблена Ж. Женеттом. У цьому контексті етнотекстуальність розглядається як розширення його моделі – як особливий вимір текстової пам’яті, в якому акумулюються етноідентичні коди, історичні наративи та дискурсивні механізми культурної саморепрезентації.

По-друге, на основі *історіографії перекладу* (тобто історичного розвитку теоретичних поглядів про переклад та його особливості, іншими словами – “історії теорії перекладу”) та *порівняльного перекладознавчого аналізу* новел А. Содомори в англійських інтерпретаціях розроблено типологію редакторсько-перекладацьких стратегій репрезентації етнотекстуальності. Це дає змогу простежити способи збереження, трансформації або нейтралізації етнокультурних маркерів у процесі міжкультурної медіації. З огляду на це стаття продовжує теоретико-методологічні напрацювання авторки [4; 5].

Результати досліджень та їхнє обґрунтування. Від етнотексту до етнотекстуальності. Зародження концепції етнотексту припадає на 1970-ті роки, коли французький етнограф Ж.-К. Був’є розробив її для вивчення зникаючої окситанської культурної спадщини на півдні Франції. За його визначенням, *етнотекст* – це будь-яке джерело (усне чи письмове, французькомовне чи діалектне), що надає етнологічну, історичну або лінгвістичну інформацію [14, с. 39]. Услід за Був’є, як зазначає Ф. Жутар в огляді 1981 р., Центр дослідження етнотекстів та усної історії в Екс-ан-Провансі розгорнув масштабний міждисциплінарний проєкт, присвячений “етнотекстам” на південному сході Франції, який об’єднав дослідників у галузях діалектології, етнології та історії [11, с. 47]. По суті, на цьому етапі етнолінгвістичні студії зосереджувалися виключно на етнічно маркованій лексиці, етнографізмах, пареміях та афоризмах, які, актуалізуючись у текстах, давали змогу визначати їх як етнотексти.

У світлі постколоніальної теорії Ш. Забус пропонує переформатоване визначення етнотексту в праці 2007 р. “The African Palimpsest” (“Африканський палімпсест”): етнотекст – це літературна стратегія, що дає змогу постколоніальним авторам виражати свою ідентичність навіть через мову колонізаторів [17, с. 148]. На думку Ш. Забус, етнотекст формується “дискурсивними елементами” (від правил звертання, крилатих

висловів, загадок, хвалебних імен та голосінь до використання прислів'їв), і – відповідно – ці компоненти “прищеплюються до європейськомовного наративу, прагнучи відтворити традиційну мову та атмосферу” [17, с. 148]. Отже, для Ш. Забус етнотекст – це потужний інструмент для реактивації культурної самотності та передачі автентичного голосу навіть у текстах, створених мовою колонізатора.

В українській терміносистемі комплексне визначення запропонував Ф. Бацевич: *етнотекст* – це текст, чий мовний код є рідним для автора – носія етнокультурних рис, а структура й семантика його одиниць відбивають особливості світосприйняття (мовну картину світу) певного етносу [1, с. 52]. Важливим доповненням у цьому визначенні стала ідея, що етнотексти репрезентують мовну картину світу етносу. Загалом невід’ємним елементом у концепції Ф. Бацевича є категорія *етнічної ідентичності*, під якою розуміють складову соціальної ідентичності – уявлення людини про себе як про представника певної етнічної групи поряд з емоційним і ціннісним значенням, що надаються цьому членству [1, с. 51]. Важливо, що усвідомлення себе як суб’єкта етнічної спільноти проходить через етнічну самосвідомість та ідентифікацію, проте, безумовно, можемо говорити і про приклади *етноігілізму*, тобто відходу від власної етнічної групи й самоідентифікацію не за етнічним критерієм, та *етнічної індиферентності*. Дослідження цих та інших аспектів Ф. Бацевич далі розвинув у напрямі *етносеміотики* – розділу семіотики, що вивчає “специфіку культури, повсякденного життя, комунікації тощо етносу з позицій їх знакової природи” [1, с. 52]. Власне, актуалізація у цій дефініції аспекту етнокомунікації теж зміщує акцент до фундаментальної концепції “етнографії мовлення” / “етнографії комунікації” (“ethnography of speaking”), яку ввів у 1962 р. Д. Гаймс. Етнографія комунікації інтегрує етнографію з лінгвістикою та націлена на розуміння вимірів, необхідних для адекватної комунікації в межах певної етномовленнєвої спільноти.

Взявши за основу всеохопну концепцію Ф. Бацевича та урахувуючи окреслені теоретичні підходи до поняття “етнотексту”, в цій студії ми пропонуємо виокремити *етнотекстуальність* як окрему категорію. Етнотекстуальність розглядаємо як властивість тексту, що відображає глибинний зв’язок з етнокультурним світосприйняттям, незалежно від жанрової приналежності тексту чи навіть первинної мети його створення.

Іншими словами, *етнотекстуальність* – це властивість художнього або культурного тексту, яка відображає етнічну ідентичність, ментальність, традиції, міфологеми, систему цінностей певної етнічної спільноти через мовні, сюжетні, символічні та інтертекстуальні засоби. Вважаємо, що виокремлення етнотекстуальності переносить акцент з жанрово-стилістичної класифікації текстів на глибокий аналіз механізмів формування, актуалізації та рецепції їхніх етнічних смислів. Це відкриває нові перспективи для міждисциплінарних досліджень на перетині лінгвістики, етнології, культурології та літературознавства.

У 1982 р. Ж. Женетт розробив поняття транстекстуальності та запропонував широку типологію текстових відношень, що виходить за межі традиційної інтертекстуальності (прямих цитат, алюзій, запозичення). Зокрема, було виокремлено параметри паратекстуальності (допоміжні елементи тексту, що формують його сприйняття), метатекстуальності (коментарі до, тлумачення та критичний аналіз іншого тексту),

архітекстуальності (жанрова приналежність) та гіпертекстуальності (як гіпертекст трансформує, переробляє або паралельно конструює початковий гіпотекст) [10, с. 1–3]. Наша пропозиція – розглядати етнотекстуальність як додатковий культурний вимір текстової референційності, що пронизує вищеописані параметри Ж. Женетта і позначає закорінення тексту в етнокультурному дискурсі (на рівні колективної пам'яті, мовної ідентичності, міфопоетичних структур, локальних знаків, ціннісних кодів або наративів спільноти).

Розгляньмо, як етнотекстуальність взаємодіє з деякими категоріями транстекстуальності:

– на перетині інтертекстуальності та етнотекстуальності етнокультурна алюзія або цитата (наприклад, прислів'я, фольклорні мотиви, міфологеми) активує етноспецифічний міжтекстовий зв'язок, що виконує глибоко ідентифікаційну функцію;

– у взаємодії етнотекстуальності з паратекстуальністю, тобто у присвятах, передмовах чи візуальних елементах (ілюстрації), теж закодовано культурну позицію тексту, зокрема, марковано видання як голос певної спільноти, або як жест культурного активізму/спротиву;

– з погляду метатекстуальності, коли один текст коментує інший крізь етнокультурну або деколоніальну призму, маємо справу з інтерпретацією, що виявляє структурну нерівність, ідеологічну апропріацію та імпліцитні зсуви в тлумаченні.

Зазначимо, що для етнотексту етнотекстуальність стає домінантною, системотвірною властивістю: всі елементи (сюжет, мова, символіка, персонажі) “працюють” насамперед для актуалізації етнічної ідентичності та світогляду. Однак, не кожен текст з елементами етнотекстуальності є етнотекстом, адже етнотекстуальність може бути представлена у творі фрагментарно чи лише епізодично, тоді як етнотекст вимагає її системної та інтенсивної репрезентації.

Етнотекстуальність і переклад. Услід за Н. Кушиною [3, с. 13], яка розробила концепцію етномовного компонента як етнолінгвальної і перекладознавчої категорії на матеріалі української народної казки та її англomовних перекладів, У. Головач підкреслює, що етномовний компонент художнього тексту – це сукупність етномовних одиниць чи мікрокомпонентів різних рівнів, що надають текстові яскраво вираженого національного характеру [2, с. 3]. У цьому ключі вона екстраполює ці твердження на віршові інтерпретації та встановлює, що етномовними компонентами поетичного тексту називаємо зумовлені особливостями національної мови ритмічні, фонічні, лексичні, граматичні елементи поетичного мовлення оригіналу, які не мають відповідників у ритміці, фоніці, лексиці та граматичній структурі поетичного мовлення перекладу [2, с. 3]. Отже, концепція етномовного компонента, розроблена Н. Кушиною та розвинута У. Головач, зосереджена на етнолінгвальних одиницях, які надають тексту національного характеру. Проте для аналізу цілісного збереження етнокультурної своєрідності тексту в процесі перекладу, потрібно вийти за межі одиничних компонентів і розглядати текст як єдине ціле. Це зумовлює наш перехід до поняття “етнотекстуальність”.

Етнотекстуальність у перекладі реалізується через стратегії і тактики, що цілеспрямовано зберігають етнокультурну специфіку вихідного тексту, відмовляючись від його адаптації до культури цільової аудиторії. Передусім одним із ключових та

типових методів є *гłosування*, що передбачає внесення коротких пояснень, виносок або коментарів для роз'яснення етнокультурно специфічних висловів чи референцій без їхнього заміщення аналогами з культури перекладу. У схожій площині ефективними є *перемикання кодів* (*code switching*) і *транслітерація*, оскільки виважене використання цих стратегій сприяє етичному перекладу, який поважає культурну інакшість джерела і замість асиміляції запрошує читача до діалогічної міжкультурної взаємодії.

Якщо трактувати етнотекстуальність у ширшому сенсі, а саме – як якір пам'яті в межах тексту, що виступає не лише маркером етнокультурної специфіки, а й носієм історичної, колективної або інтертекстуальної пам'яті, тоді переклад постає як акт “мнемонічного посередництва” [8, с. 21]. У цьому ключі Л. Бонд стверджує, що стирання таких “якорів пам'яті” в перекладі окреслює режим “економії правди”, що проявляється, аби утвердити ієрархізоване та гомогенне прочитання історії [8, с. 21]. Тому в концептуалізації мнемонічного перекладу саме актуалізація етнотекстуальності як носія пам'яті у цільовому тексті розглядається як іманентний діалог між світоглядами та колективними досвідами двох культур. Вважаємо, що для належної репрезентації етнотекстуальності важливими є стратегія “архівної вірності” та референційності, де переклад натякає на релевантні попередні текстові версії, тобто етнотекстуальність відсилає до та взаємодіє з метатекстуальністю за концепцією Ж. Женетта. З такої перспективи, редакторсько-видавнича практика відіграє ключову кураторську роль та стає “простором втручання”, де приймаються остаточні рішення, яким чином етнотекстуальність джерельного тексту буде актуалізовано та позиціоновано для читача перекладу. Стратегічну функцію несуть такі редакторські інструменти, як анотаційне структурування, паратекстуальне обрамлення та критична контекстуалізація (висвітлення “матриці” тексту через усі можливі модуси), що сукупно формують інтерпретаційне поле читача й впливають на сприйняття автентичності та/або “чужості” перекладного тексту.

Крім того, етнотекстуальність як форма пам'яті спонукає редактора до усвідомлення нашарованості текстів через різні видання і переклади: як переклад вступає в діалог не лише з оригіналом, а й з попередніми та майбутніми версіями. Це потребує етики редагування, що чутливо ставиться до інтертекстуальної пам'яті (того, як тексти “пам'ятають” один одного). У такому ключі переклад постає як “мнемонічний архів”, а редактор – як дієвець, що формує способи історизації й сприйняття етнотекстуального змісту. Це переосмислення відкриває нові горизонти для утвердження едитології перекладу [4, с. 56–57].

Для аналізу наших теоретичних міркувань щодо етнотекстуальності ми звернемося до конкретного перекладацького проєкту: англomовного видання 2024 р. “The Tears and Smiles of Things: Stories, Sketches, Meditations” короткої прози А. Содомори. Ця книга містить переклади вибраних новел із двох українських збірок автора – “Сльози речей” (2010) та “Усміх речей” (2017), які виконали Р. Івашків та С. Яші. Тексти А. Содомори не є суто етнотекстами, адже їхній автор – класичний філолог, який у властивому для нього стилістичному камертоні інтегрує античні сентенції з власними спогляданнями за часом і простором. Однак у його наративах таки закорінені етнотекстуальність, яка не є даниною фольклору, а наслідком теж укоріненості його мислення в українській

культурній історії та літературі. Відповідно розгортається свідомий синтез універсальної інтертекстуальності та етнотекстуальності на основі українського культурного коду.

Погляньмо на англomовне видання в едитологічному ключі. По-перше, видавці обрали для обкладинки фотографію букіністичного ринку біля українського першодрукаря Федорова, що символічно підкреслює текстову “референційність” новел А. Содомори. По-друге, книга містить всеохопний “інтерпретаційний апарат”: від стислого огляду біографії А. Содомори, передмови М. Домбровського про творчість автора та вступного слова перекладачів до прикінцевих нотаток-роз’яснень інтертекстуальних елементів та навіть глосарію українських етнонімів, які стисло й концептуально описані для англomовного читача. Зокрема, М. Домбровський у передмові наголошує характерність текстів А. Содомори як “камер відлунь” (“chamber texts” [15, с. xiii], вслід за відомим висловом Р. Барта), де читач поволі стає *homo contemplans* [15, с. xiii] (“людиною, яка міркує”), що вимагає повільного читання (“slow-motion reading” [15, с. xi]). Невипадково С. Яші так описує роботу в перекладацькому тандемі: “Роман часто опирався, порушуючи плавність моїх “гладких” перекладів і повертаючи в текст слова чи синтаксис, що були самобутньо українськими чи суто “Содоморівськими”. Фрази, які так міцно вкорінилися в моїй, як носія мови, англійській, часом втрачали свою стійкість. Результатом стала більш “пориста” англійська, крізь яку могли просочуватися синестетичні й трансемпоральні вимисли Содомори” (*переклад* – І. О.) [15, с. xxx]. Р. Івашків навздогін відповів у своєму вступному слові, що цей переклад став для нього теж “пошуком стежини до самого себе” (“finding a path back to one’s own self”) [15, с. xxix].

Приміром, успішним зразком відтворення етнотекстуальності А. Содомори є новела “Танець” в англійській інтерпретації “The Dance”, де оптика перекладачів вміло синтезувала символічність етноідентичності лемків через закодовану сюжетну “пам’ять” на макрорівні (через образи життя як “поля” і як спомину про недільний “танець” під скрипку та цимбали у святковому білому вбранні з червоною хусткою) та через відтворення етномаркерів на мікрорівні, як-от – актуалізовані етнографізми через транслітерацію *kozhusok* та *bubon* (подано курсивом у тексті) та епіграф з лемківської пісні “Кедь ми пришла карта” зі збереженням назви танцю “Hey you, musicians, play me the csárdás, / One last dance before I go” [15, с. 82–83]. До епіграфу додано виноску до прикінцевих нотаток книги, де вказано: “Our translation of the two lines from the second stanza of the Lemko song “Ked my pryshla karta” (When I got a draft notice). Lemkos are an ethnic group of far western Ukraine. In this story, Sodomora’s characters speak the Lemko’s unique dialect of Ukrainian” [15, с. 90].

Як бачимо, свідомо зберігаючи етнотекстуальність через залучення цілого спектру тактик, цільовий текст чинить опір стиранню колективної пам’яті та творить “мнемонічний архів”, відтак зображене Содоморою минуле отримує право на майбутнє в англійській мові.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Як додатковий вимір текстової референційності, етнотекстуальність доповнює параметри Ж. Женетта і свідчить про вкорінення тексту в етнокультурному дискурсі, що може виявлятися через актуалізацію колективної пам’яті, мовної ідентичності, міфопоетичних

структур, локальних знаків чи наративів етноспільноти. У площині перекладу етнотекстуальність варто актуалізувати через тактики глосування, перемикування кодів або транслітерацію, щоб уникнути нейтралізації чи стирання етномаркерів, а також через збереження сюжетних та інтертекстуальних якорів пам'яті, що забезпечує “архівну вірність” інтерпретації.

У процесі створення кінцевої версії перекладу редактор виступає не просто як коректор, а як агент суспільно-політичного впливу: його завдання – сформуванню видання, яке чітко окреслюватиме цілісну візію історизації етнотекстуального змісту, що матиме світоглядне значення для іншомовного читача. Перспективи подальших досліджень відкриваються, передусім, в ширшій апробації запропонованого поняття “етнотекстуальність” та у вивченні англійських перекладів відомих українських “етнотекстів”, серед яких – романи М. Коцюбинського та М. Матіос.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бацевич С. Словник термінів міжкультурної комунікації. Львівський національний університет імені Івана Франка. Київ : Довіра, 2007. 205 с.
2. Головач У. Етновний компонент поетичного тексту давньогрецької трагедії як перекладознавча проблема (на матеріалі давньогрецьких трагедій та їхніх українських перекладів). Автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.16 / Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2003. 20 с.
3. Кушина Н. І. Відтворення етновного компонента українських народних казок в англійських перекладах. Дис. ... канд. філол. наук / Київський державний лінгвістичний університет. Київ, 1998. 204 с.
4. Одрехівська І. Від соціології до едітології перекладу: метатеоретичний вимір. *Південний архів (філологічні науки)*. 2024. № 97. С. 54–60.
5. Одрехівська І. М. Сучасні англійські видання української поезії: редактор-упорядник як стратегічний і творчий партнер перекладача. *Закарпатські філологічні студії*. 2025. Т. 2. Вип. 39. С. 144–148.
6. Селіванова О. О. Етнокультурна компетенція: когнітивне підґрунтя й мовна репрезентація. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Серія Філологічні науки*. 2019. № 1. С. 3–14.
7. Berman A. *L'Épreuve de l'étranger: Culture et traduction dans l'Allemagne romantique*. Gallimard, 1984. 320 p.
8. Bond L. Menomic translation and the politics of visibility. *Translating Memories of Violent Pasts*. Routledge, 2023. P. 21–39.
9. Erasga D. Reflexivity Textuality: Researcher as Fractured Context. *Asia-Pacific Social Science Review*. 2008. № 7 (1). P. 45–57.
10. Genette G. *Paratexts: Literature in the Second Degree*. University of Nebraska Press, 1997.
11. Joutard Ph. Ethnotexts. *Oral History*. 1981. Vol. 9. № 1. P. 47–51.
12. Pratt M.L. Arts of the contact zone. *Profession*. 1991. P. 33–40.
13. Ramírez Aristizábal B., Díaz Jojoa N. F., Ramírez Solarte P. del S., Solarte Bravo A. E. Ethnoliterature as a decolonial pedagogical commitment to strengthen the cultural identity of fifth grade students of the Chaguaipe Educational Center, of the Ipiales Indigenous Reservation. *Perspectivas*. 2023. № 8 (2). P. 33–45.
14. Sadaoui Ch. *Towards a Transatlantic Ethnotext*. Thèse pour obtenir le grade de Docteur. Paris : Université Paris 13, 2019.

15. URL: https://theses.hal.science/tel-03506267/file/ederasme_th_2019_sadaoui.pdf.
16. Sodomora A. *The Tears and Smiles of Things: Stories, Sketches, Meditations*. Transl. from Ukrainian by R. Ivashkiv and S. Jaszi. Boston, 2024. 95 p.
17. Venuti L. Translation as cultural politics: Regimes of domestication in English. *Textual practice*. 1993. № 7 (2). P. 208–223.
18. Zabus Ch. *The African Palimpsest: Indigenization of Language in the West African Europhone Novel*. Brill, 2007. 261 p.

REFERENCES

1. Batsevych S. *Slovník terminiv mizhkulturnoi komunikatsii [Dictionary of Intercultural Communication Terms]*. Lvivskiy natsionalnyi universytet imeni Ivana Franka. Kyiv : Dovira, 2007. 205 s.
2. Holovach U. Etnomovnyi komponent poetychnoho tekstu davnohretskei trahedii yak perekladoznavcha problema (na materialy davnohretskykh trahedii ta yikhnykh ukrainskykh perekladiv) [The Ethnolinguistic Component of a Poetic Text in Ancient Greek Tragedy as a Translation Problem: A Case Study of Ancient Greek Tragedies and Their Ukrainian Translations]. *Avtoref. dys. ... kand. filol. n. : 10.02.16 / Kyivskiy natsionalnyi universytet imeni Tarasa Shevchenka*. Kyiv, 2003. 20 s.
3. Kushyna N. I. Vidtvorennia etnomovnoho komponenta ukrainskykh narodnykh kazok v anhlovnykh perekladakh [The Rendering of the Ethnolinguistic Component of Ukrainian Folk Tales in English Translations]. *Dys. ... kand. filol. nauk / Kyivskiy derzhavnyi lnhvistychnyi universytet*, 1998. 204 s.
4. Odrekhivska I. Vid sotsiologii do edytolohii perekladu: metateoretychnyi vymir [From Sociology to Editorial Studies of Translation: A Metatheoretical Dimension]. *Southern Archive (Philological Sciences)*. 2024. № 97. S. 54–60.
5. Odrekhivska I. M. Suchasni anhlovni vydannia ukrainskoi poezii: redaktor-uporiadnyk yak stratehichni i tvorchyi partner perekladacha [Contemporary Anglophone Collections of Ukrainian Poetry: The Editor as a Strategic and Creative Partner to the Translator]. *Transcarpathian Philological Studies*. 2025. T. 2. Vyp. 39. S. 144–148.
6. Selivanova O. O. Etnokulturna kompetentsiia: kohnityvne pidgruntia i movna reprezentatsiia [Ethnocultural Competence: Cognitive Foundation and Linguistic Representation]. *Visnyk Cherkaskoho natsionalnoho universytetu imeni Bohdana Khmelnytskoho. Seriya Filolohichni nauky*. 2019. № 1. S. 3–14.
7. Berman A. *L'Épreuve de l'étranger: Culture et traduction dans l'Allemagne romantique*. Gallimard, 1984. 320 p.
8. Bond L. Menomic translation and the politics of visibility. *Translating Memories of Violent Pasts*. Routledge, 2023. P. 21–39.
9. Erasga D. Reflexivity Textuality: Researcher as Fractured Context. *Asia-Pacific Social Science Review*. 2008. № 7 (1). P. 45–57.
10. Genette G. *Paratexts: Thresholds of interpretation*. Cambridge University Press, 1997.
11. Joutard Ph. Ethnotexts. *Oral History*. 1981. Vol. 9. № 1. P. 47–51.
12. Pratt M.L. Arts of the contact zone. *Negotiating academic literacies*. Routledge, 2012. P. 171–185.
13. Ramírez Aristizábal B., Díaz Jojoa N. F., Ramírez Solarte P. del S., Solarte Bravo A. E. Ethnoliterature as a decolonial pedagogical commitment to strengthen the cultural identity of fifth grade students of the Chaguaipe Educational Center, of the Ipiales Indigenous Reservation. *Perspectivas*. 2023. № 8 (2). P. 33–45.

14. Sadaoui Ch. Towards a Transatlantic Ethnotext. Thèse pour obtenir le grade de Docteur. Paris : Université Paris 13, 2019.
15. URL: https://theses.hal.science/tel-03506267/file/ederasme_th_2019_sadaoui.pdf
16. Sodomora A. The Tears and Smiles of Things: Stories, Sketches, Meditations. Transl. from Ukrainian by R. Ivashkiv and S. Jaszi. Boston, 2024. 95 p.
17. Venuti L. Translation as cultural politics: Regimes of domestication in English. *Textual practice*. 1993. № 7 (2). P. 208–223.
18. Zabus Ch. The African Palimpsest: Indigenization of Language in the West African Euphone Novel. Brill, 2007. 261 p.

Стаття надійшла до редколегії 14.08.2025

Прийнята до друку 03.09.2025

ETHNOTEXTUALITY AND TRANSLATION

Iryna Odrekhivska

*University College London,
16, Taviton Str., London, England WC1H0BW
i.odrekhivska@ucl.ac.uk*

*Ivan Franko National University of Lviv,
1, Universytetska Str., Lviv, Ukraine, 79000
iryna.odrekhivska@lnu.edu.ua*

The present article aims to establish ethnotextuality as a distinct type of textual referentiality and reflexivity, and to investigate the dynamics of its representation in translation. Considering the tendencies of ethnocentrism (A. Berman) and ethnocultural neutralization (L. Venuti) in translation, the study outlines key editorial approaches that help highlight the ethno-specificity of a source text. Accordingly, ethnotextuality is defined as a textual property reflecting a profound connection with an ethnocultural worldview, regardless of a text's genre or its original purpose. The paper clarifies that ethnotextuality activates a community's ethnic identity, mentality, mythological patterns, and value system through linguistic, narrative, symbolic, and intertextual means. It is viewed as an expansion of G. Genette's model of transtextuality and refers to a text's rooting in ethnocultural discourse. Following this, the article puts forward the understanding of ethnotextuality as a "memory anchor" within a text. It is argued that translation in this context acquires a new status as an act of mnemonic mediation". The translation itself emerges as a "mnemonic archive," with the translator and editor serving as agents who shape the processes of historicizing ethnotextual content. In order to render ethnotextuality with respect towards the source material, this study demonstrates that glossing, ode-switching and transliteration are traditional methods for preserving the cultural specificity and engaging the reader in a dialogic, cross-cultural interaction. To maintain "archival fidelity" in translation, it is crucial to recreate the source text's narrative and intertextual memory anchors. The study draws on a case study of the English translation of A. Sodomora's short fiction, prepared by R. Ivashkiv and S. Jaszi and published in 2024 under the title "The Tears and Smiles of Things", to illustrate these methods. The article concludes that ethnotextuality can be the dominant, system-forming property of an ethnotext, where all its elements serve to actualize ethnic identity; however, not every text with ethnotextuality is an ethnotext, as this property can also be fragmented or episodic.

Key words: ethnotext, ethnotextuality, intertextuality, ethnolinguistics, ethnographism, translation, translation studies, theory of translation.